

Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorunu'nun Rusya Tarihçiliğinde Yansıması

Halime Kazımova*

Özet

Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında eski Sovyet coğrafyasında kendi bağımsızlığı ve özgürlüğü uğruna halklar mücadeleye başladı. Azerbaycan halkı da bu türden mücadeleye katıldı. İşte bu gergin siyasi dönemde onun toprak bütünlüğü için iç ve dış güçlerin saldırısı güçlendi. Tarih boyunca Azerbaycan için tehlike kaynağı olan Hıristiyan bileşikleri yapay Dağlık Karabağ yarattılar. Halen çözüm bekleyen bu sorun hakkında binlerce kitap ve makaleler yayımlandı. Araştırma çalışması yapılan bu makalede Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun Rusça konuşan literatürde hangi yönde aydınlatılması analiz edilir. D.Furman, G.Starovoytova, S.Markedonov, Arsen Melik-Şabnazarov, Aleksey Zverev, S.V.Vostrikov, V.N. Kazimirov, S.Tarasov, V.A.Şnirelman ve diğer yazarların ve araştırmacıların Dağlık Karabağ sorununun Rus dilli tarihçilik analizlerinde gösteriyor ki, çoğunluk âlimler sorunun incelenmesinde kendi olanaklarından gerekli düzeyde kullanmamışlardır. Onlar soruna ait bazı makale ve kitaplar yazsalar da, bu bilgiler olmayan objektif, önyargılı yaklaşımların yeterince fazlalığı ile göze çarpıyor. Dağlık Karabağ sorunu hakkında Rusya'da

çıkan kitap ve dergilerde yer alan makalelerin büyük çoğunluğunun yazarları Rus ve Ermenilerdir. Birçok Rus araştırmacıları araştırmaya ve büyük incelemeye ihtiyaç olduğu halde, Ermeni kaynaklarından aldıkları bilgilere, olguları eklemeyen olduğu gibi kitaplarında yayınlamışlardır. Amaç ise uluslararası sosyal fikri aktarmak ve Türk dünyasının bir parçası olan Azerbaycan hakkında dezenformasyon yaymaktır.

Anahtar kelimeler: Dağlık Karabağ, Çatışma, Sovyet İmparatorluğu, Tarihçilik, Rusya.

70 yıldan artık bir sürede Azerbaycan Sovyetler İmparatorluğu'nun sınırları içinde olmuştur. Yirminci yüzyılın sonunda bu imparatorluğun dağılması fonunda yeni çatışma odakları oluşmuştu. Dağlık Karabağ sorunu da bunlardan biriydi. Bu çatışma Güney Kafkasya'da genellikle eski Sovyet coğrafyasında kendi özgü özelliğine göre farklıydı. Her zaman Rusya'dan büyük askeri yardım ve destek alan Ermeniler sonraki davalarında da bu güçten gereğince yararlanırdılar.

Dağlık Karabağ sorununun başladığı ilk dönemden siyasi süreçlerin içerisinde olan Rusiya yapay Dağlık Karabağ sorununun "çözmek" meselesini kendi elinde tutmak için tüm araçlara el attı. Öncelikle Uluslararası kuruluşların, özellikle AGİT'in Minsk grubunun faaliyetinin önüne geçmek, çatışma kullandıkları ederek Rusya'nın Azerbaycan'da önceki konumunun kurtarılmasına nail sağlamak planlandı. Rusya'nın amacı Dağlık Karabağ sorununun AGİT'in Minsk Grubu çerçevesinde çözümüne taraftar olan Azerbaycan'a kendi etki gücünün tükenmediğini göstermek idi. Yüzyıllar boyu Azerbaycan'ın yeraltı, yerüstü kaynakları benimseyen ayrıca uygun coğrafi konumda olması Rusya için büyük avantaj oldu. İşte böyle siyasi ve manevi değerlerin kaybedilmesi korkusu Rusya'yı daima rahatsız ediyordu. Ermenistan'ın talepleri Rusya için siyasi arenada avantaj ve kaybettiklerini geri yüklemek için bir faktör oldu. Bunu kanıtlamak ve uymak

(*) Araştırma Görevlisi, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü "Qarabağ Taribi" Bölümü. E-mail: halima.kazimova.77@mail.ru

için Rusya Federasyonu hükümeti Ermenistan askeri birliklerinin Azerbaycan'ın Laçın, Kelbecer, Ağdam, Fuzuli, Cebrayl, Qubadlı ve Zengilan bölgelerinin işgalini düzenlemek için tüm olanaklarını kullandı. Uluslararası alanda askeri çatışma ile birlikte her alanda ve yönde anti-azerbaycan propagandası yapıyordu. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının işgaline yasallaştırmak ve burada Rusya'nın tutumunu örtbas etmek için siyasi kampanyalar düzenleniyordu. Bu işe sadece siyasetçiler ve gazeteciler değil, tarihçiler de işin içine girmişti. Son dönemlerde Rusya'da Dağlık Karabağı yansıtan çok sayıda eserler yayınlanmıştı. Bu eserler farklı bakış açılarından yorumlanmıştır.

Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu dünya medyasına yansıma şeklini Rusya Federasyonu'nda yayınlanmış tarihçilerin, siyasetçilerin, diplomatların, gazetecilerin ve çeşitli meslek sahiplerinin yazılarında bulmuştur. Buraya çeşitli milli mensubiyeti temsil eden kişilerden oluşan, ancak Rusça yazılmış eserler yer almaktadır.

Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun Rusya tarihçiliğinde yansımasını incelerken belli oluyor ki, bu sorunla ilgili doğrudan doğruya araştırma yapan yazarların eserlerinde ve diğer eserlerde söz konusu çatışmadan değinmekle yazılan bilgiler içermektedir. Böyle yazarlar sırasına S.M. Markedonov, D.A. Jukov, YA. Pompeyev, V.N. Kazimirov, A.V. Şişov, İ.Ç. Stanislav, V. Kriropskov, M.A. Jirokov, VA. Şinirelman, A.Q. Areşev, M.B. Mayorov, P. Kvyatkeviç, S.U. Çernyavski, S.V. Vostrikov vb. içerir.

S.M. Markedonov adlı yazarın 2010 yılında Moskova'da "Turbulentnaya Evraziya"¹ Avrasya döngüsü adlı kitabı yayımlandı. Burada SSCB parçalanmamış önce ve sonra yeni bağımsızlık kazanmış devletlerde alevlenen çatışma ocaklarından bahsedilmiştir. Yazar Dağlık Karabağ şöyle nitelendiriyor. "Birçoklarından farklı olarak Dağlık Karabağ sorunu SSCB'nin dağılmasının gelişiminde

katalizör rolünü oynadı". Ermenistan-Azerbaycan arasındaki çatışan taraflar arasında siyasi-hukuki tartışmaların ve tecavüzün uygulamasında geçici molanın olmaması bu sorunu, Gürcü-Oset ve Gürcü-Abhaz çatışmalarından fark ediyordu. Ermenilerin ve diğer milletlerin oluşturdukları siyasi gerilimler Sovyet döneminde artan taleplerinin sonucu olarak 1977 yılında ittifak anayasası, 1978 yılında ise cumhuriyetlerin ve özerk vilayetlerin yasalarının temelleri kabul gördü. Fakat bu Ermenilerin lehine hiçbir olumlu sonuç vermedi². İncelediğimiz konu için öne sürülen temel amaç o zamanki dönemde Sovyet yönetimi ve tek parti olan KP'nın (Komünist Partisinin) olaylara yaklaşımlarının yazarların görüşlerinde ne derecede objektif yer almasıdır.

S. Markedonov şöyle belirtiyor; Dağlık Karabağ sorunu kendi gelişimine göre birkaç aşamaya ayrılır. 1. 1988-1991, 2. 1991-1994, 3. 1994 yılından sonraki aşama. Birinci aşamayı analiz eden yazar birçok yazarlara oranla bu dönemde merkezi hükümetin anlaşılmayan politikasından bahsediyor. Yazar yazıyor ki, Komünist partisinin Merkez hükümeti bir taraftan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekliyor, diğer yandan ise Ermenilere tahribatlarına şans verir. Sovyet yöneticilerinin daha sonraları Bakü'de yaptıkları 20 Ocak ve diğer perde arkası politikaları, birinci aşamanın temel sonucu olarak bu düşünülmektedir ki, merkezi hükümetin bu mesele üzerinde yönetim gücü zayıflamıştır³. Yazar bu sorunun ikinci aşamasını analiz ederken yazıyor ki, (1991-1994'cü yıllar Karabağ Savaşı) Ermenistan'da yaşayan Ermeniler Karabağ'a doğrudan doğruya yardım etmelerini inkâr ediyorlar. Azerbaycan'ın Ermeniler tarafından işgal edilmiş bölgesi Laçın aracılığıyla bu bölge ile her taraflı ilişkileri yazar inkar etmiyor. Onu da eklemek gerekir ki, Laçın bölgesi Ermenistan Dağlık Karabağ'ı birleştiren stratejik bir toprak olduğundan Ermeniler kara

(1) S.M. Markedonov, Turbulentnaya Evraziya, M., 2010,

(2) S.M. Markedonov, a.g.e., s. 64.

(3) S.M. Markedonov, a.g.e., s. 65.

yoluyla buraya her türlü yardım ediyorlardı. Bu da sonra Azerbaycan'ın diğer illerini ve Dağlık Karabağ'ı işgal etmek için getirilen askeri mühimmat, vb. için zemin oluşturdu. İhtilafın 1994 yılından sonraki aşaması, taraflar arasında siyasi uzlaşmaya gidilmediği için "dondurulmuş" çatışma adını taşıyordu. Yazar bu aşamanın da diğer ihtilaflardan farklı kılan özelliğini eski SSCB toprakları olan Dağlık Karabağ'da barış birliklerinin yerleştirilmemesinde görüyor. Yazar görüldüğü gibi araziye doğrudan doğruya SSCB'ye ait ederek açıkça araziye Azerbaycan'a ait olduğunu dolaylı olarak reddetmektedir.

Bu yazarlarından biri V.N. Kazimirov'un 2009'da Moskova'da yayınlanmış "Karabağ'a Barış, Yukarı Karabağ Sorununun Çözümünde Rusya'nın Aracılığı" kitabı 2 bölüm, 455 sayfadan oluşuyor⁴. V.N.Kazimirov, Dağlık Karabağ konularında Rusya'nın temsilcisi, 1992-1996 yıllarında AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarından biri olmuştur. Kitabın 1. bölümünde 1992-1994 yıllarında Azerbaycan'da yaşanan siyasi süreçler yorumlanmış, 2. bölümünde ise 1994-2009 yılları arasında Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin konulara değinilmiştir. Ayrıca eklentiler, BM'nin bilinen kararları ve yazarın çatışma taraflarının hükümet başkanları ile de çekildiği bazı fotoğraflar burada yer alır.

1992 yılından Dağlık Karabağ sorununun çözümü ile "uğraşmış" "tarafsız arabulucu" V. Kazimirov, bu sorunun çözümünde yaptığı gibi, sorunun nedenlerinin yorumlanmasında da tahrifler, çok ciddi hatalar yapıldı. Öyle ki, yaşanmış tarihi süreçler tarafsız biçimde açıklama yapılmamıştır. V. Kazimirov Güney Kafkasya halklarının tarihini tahrif etmekle yanı sıra Ermenistan - Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun gerçek içeriğini, hem de sorunun çözümünde bölgenin ve dünyanın büyük devletlerinden biri olan Rusya Federasyonu'nun asıl tutumunu gizlemeye çalışıyor. Bununla da onun barışçıl görevi kendi hüviyetini kaybeder.

V. Kazimirov 1987 yılında Ermenistan'da farklı konuşmalarında Dağlık Karabağ Özerk vilayetine karşı toprak iddialarının konuşulması ile ilgili ülkenin başkentine verilen bilgilerden habersiz gibi söz ediyor. 1988 yılında Ermenilerin Azerbaycan'a karşı asılsız toprak iddiaları ve sorunun başlatılmasının asıl nedenlerini örtbas etmeye çalışıyor. Azerbaycan'ın parçalanmasına yönelik bu iddiaları önlemek için o zamanki merkezi yönetimlerin, başta M. Gorbaçov olmak üzere, hiç bir önlem görmemesini, merkezde verilen iki başlı kararlar ve beyanları tek taraflı yorumluyor. Kazimirov DKÖV'de iki yıldan fazla devam eden bölücü konuşmalara göz yumarak, 1990 yılının Ocak ayında "Ermenileri kurtarmak için" Bakü'ye çeşitli savaş mühimmatları ile donanmış ordu getirmek "20 Ocak" faciasının çıkarılmasından habersiz gibi bahsediyor.

Kitabın 2. bölümünde yazar yazıyor: "Bakü Dağlık Karabağ'ı çatışma tarafı olarak kabul etmek istemiyor"⁵. Şunu da belirtmek lazım ki, yazar işte bu kitapta maalesef, işgalci Ermenistan ve bu süreçte tahrikçi olan Rusya Federasyonu'nun adını çekmiyor.

2010 yılında Moskova'da A.Q. Areşevin editörlüğünde "Dağlık Karabağ: devletin teşekkülü ve görüşmeler süreci" adlı iki bölümden, 256 sayfadan oluşan makaleler koleksiyonu yayımlanmıştır. Kitapta 2005-2009 yıllarında Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin görüşmeler süreci, dünya devletlerinin bu sorunun çözümüne etkisi ve aracılığı hakkında değişik içerikli makaleler yer almaktadır. Makalelerde genelde Ermenistan ve Dağlık Karabağ ele alınmıştır. Burada sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nde yapılan parlamento seçimleri hakkında geniş bilgi verilmiştir. Bu kitapta yazarların amacı tahriflere yol vermekle sosyal fikri yayındırmak, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olmamasına ilişkin yeni sosyal fikir oluşturmaktır.

(4) V.N. Kazimirov, Mir Karabaxu, Posredniçestvo Rossii v uregulirovani Naqor no-Karabaxckoqo konflikta, Moskva, 2009.

(5) V.N. Kazimirov, a.g.e., s.307.

A. Areşev yazıyor ki, Azerbaycan yetkilileri zorunlu göçmenlerin sayısını kendilerinin yararına abartıyorlar. O, Ermenilerin bilgisine dayanarak bildirir ki, “Ermeni tarafının kayıtlarına göre mültecilerin toplam sayısı 572 binden fazla değildir”⁶. Oysa aslında Azerbaycan’ın yüzde 20 arazisi Ermenistan askeri birlikleri tarafından işgal edildi, işgal sonucunda 1 milyondan fazla Azerbaycan vatan-daşı kendi vatanında mülteci ve zorunlu göçmen haline geldi. Yazar bu sorunu eski Sovyet coğrafyasında yıkıcı özelliğine göre farklı olduğu görüşündeydi.

2010 yılında Dmitri Jukovun editörlüğü ile “SSCB Harabelerinde Savaşlar” adlı kitap yayımlanmıştır⁷. Bu kitapta Dağlık Karabağ’la birlikte eski SSCB çeşitli ülkelerindeki çatışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Kitapta Karabağ Savaşı hakkında bilgi (36-57 nci sayfalarda) veren yazar Ermenilerin haksızlıkla karşılaşmaları ve bu bölgelerden sıkıştırılmaları konusunda “çok konuşuyor”, Azerbaycan hakkında ise yalan ve iftira içe-rikli bilgiler veriliyor.

Azerbaycan’ın mecburen yer aldığı bu savaşta tarihi gerçekleri yazan araştırmacılar da var. Bunlardan biri Yuri Pompeyevdir. Yuri Pompeyevin 1992 yılında St. Petersburg’da yayınlanmış, 206 sayfadan oluşan “Karabağ Kan Girdabında”⁸ eseri okuyucular için tasarlanmıştır.

Yuri Pompeyevin 2010 yılında “Karabağ Günlüğü”⁹ adlı 4 bölümden oluşan tarihi- gazeteci tarzı kitabı da yayınlanmıştır. Moskova’da basılan, 415 sayfadan oluşan bu kitap Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olayları gerçek olgularla tarafsız biçimde aydınlatılması ile fark ediliyor. Burada Ermenistan’ın yaptığı Karabağ Savaşı sonucunda Azerbaycan’a vurduğu hasar ve kayıp hakkında kapsamlı bilgi veriliyor. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin başına gelen terör, işgal ve saldırıyı yapan Ermeniler Hıristiyan âlemi ve birincil olarak da Rus rehberlerden büyük destek alıyorlardı. Yirminci yüzyılda Azerbaycan

defalarca kendi milli bağımsızlığını dağılıp yok olmaktan korumuştur. Bağımsızlığın korunması dış taciz ve topraklarının bir bölümünün işgal edilmesi bahasına olmuştur. Bu sorunun Sovyetler Birliği’nin varlığından önce ve varlığı döneminde yetismeye başlaması fikrini Y.Pompeyev bu kitabında defalarca olgularla ispat etmiştir. Yazar yazıyor: “hatırlıyorum, Ermenistan-Azerbaycan sorununun başlangıcından 15 yıl önce resmi Ermenistan ve Moskova’nın desteği ile Karabağ’da zaman zaman milliyetçilik temelinde iddialar ve çatışma içerikli konuşmalar oluyordu”¹⁰. Y.Pompeyevin 1992 yılında Bakü’de Rusça yayınlanmış “Karabağ Kan Girdabında” ayrıca 2010 yılında Moskova’da yayınlanmış “Karabağ Günlüğü” kitaplarında Karabağ sorununun oluşma sebepleri gösterilmiş ve Ermeni terörü tarihi olgularla açığa çıkarılmıştır. Yazar 1926 yılında yayınlanmış “Büyük Sovyet Ansiklopedisine” dayanarak göstermiştir ki, Birinci Dünya Savaşı başlanan zaman Rusya ve Türkiye arasında dağılmış Ermeniler Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarını ele geçirmek isteyen Rusya ve İngiltere için büyük siyasi önem arz etmeye başlamıştı. 387 yılında devlet olmasını kaybetmiş Ermeniler yaklaşık 1500 yılından sonra, yani 1877-78 yılları Rusya-Türkiye savaşından sonra Rusya’nın gözetimi ile Ermeni devleti kurmaya kalkışmışlardır¹¹. Yazar Dağlık Karabağ sorununun Rusya, Türkiye ve Batı ülkelerinin Güney Kafkasya’da stratejik çıkarlarının çarpışmasından oluştuğunu tarihi olgularla açık göstermiştir. Yazar Güney Kafkasya’nın parti liderlerinden olan Levon Mirzeya’nın 1923 yılında söylediği “saf biçimde Karabağ sorunu yok. Ermeni köylüsü Bakü ve Ağdamla yoğun ilişkileri olmasa, yaşayamaz”- sözlerini belirterek, tüm bunlara rağmen, Ermenilerin Sovyet yönetiminin çeşitli dönemlerinde kendi bölücülükleri için belirli nokta bekledikle-

(6) A.Q. Araşev, Naqorniy Karabax: Stanovleniye qosudarstviye i prosses pereqovorov, Moskva, 2010, s.223.

(7) D.A. Jukov, Voyni na ruina SSSR, Moskva, 2009.

(8) Y.A. Pompeev, Krovaviy omut Karabaxa, Baku, 1992.

(9) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy dnevnik, Moskva, 2010.

(10) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy dnevnik, s. 7.

(11) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy dnevnik, s. 54.

rini vurgu yaptı. Örneğin kitapta gösterilen, Ermeniler A. Mikoya'nın yardımıyla 50'lerin sonlarında da Dağlık Karabağ sorununu kaldırmaya kalkışmışlardır. Anastas Mikoyan 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya verildiği gibi bunu Dağlık Karabağ'a da şamil edebilecekleri fikrini ileri sürdü. Onların 1964 yılında başvurusuna N.S. Kruşov şöyle cevap vermiştir: "Ben Dağlık Karabağ Ermenilerinin Ermenistan'a bir gün boyunca aktarılmasını sağlamak için 12 bin askeri kamyon ayrılmasını teklif etmeye hazırım"¹². N.S. Kruşov'un bu sözleri onları geri çekilmeye zorlamıştır.

Yazar Ermeni terörünün kanlı cinayetleri hakkında da bilgi vermiştir. O, "Yeni Ermenistan" partisinin terörist üyelerinin 1977 yılının Ocak Moskova metrosunda onlarca kişinin ölümüyle sonuçlanan bomba patlatmalarını, Ermeni diasporasının terörist birliğinin 1991 Eylül'ünde Paris şehrinin Usman mahallesinde 60 kişiyi rehin almasını, ASALA (Ermeni gizli özgürlük ordusu) üyelerinin 1991 yılının Aralık ayında Budapeşte'de Türkiye Büyükelçisi Bedreddin Tunabaşa suikast organize etmesini ve diğer olguları kaydederek, Ermeni terörünün köklerini açıp göstermiştir. Yazar Sumgayıt olayının da nedenlerini uluslararası toplulukla ve Ermeni terörizmi ile bağlantı yaparak, bu olaydan sonra Ermenistan'da tarih boyunca Azerilerin yaşadığı ve DKÖB topraklarından 2 kat fazla olan 8 bin metrekare alanı kapsayan 172 köyden 200 bine kadar nüfusun vahşice kovulmasını, bu kanlı cinayet sırasında 216 kişinin, aynı zamanda 57 kadının, 5 emzirilen bebeğin, 18 farklı yaşlardaki çocukların katledildiğini olgularla göstermiştir¹³.

Y. Pompeyev "Karabağskiy Dnevnik" adlı kitabında yazıyor: 1993 yılının sonunda Azerbaycan Dağlık Karabağ çevresinde 7 yönetimsel bölgesini kaybetti. Azerbaycan göçmenlerinin kendi topraklarından çıkarılması, Avrupa'nın en büyük toplu göçlerinden idi¹⁴. Rus yazarlarının çoğunluğu Hocalı'da sivil halkın başına getirilen vahşetler konusunda da genelde konuşmuyor yada dezenformas-

yon yayarlar. Yazar ise Hocalı'da silahsız sıradan vatandaşların başına (1992 Şubat 25-26) getirilen katliamları Katın ve diğer facialar ile aynı safta tutuyor. Yazar Rusya İçişleri Bakan Yardımcısı Fyodr Şelov-Kovedyayevden Brüksel-Moskova uçuşunda alınan röportajda bu ihtilaf konusunda fikirleri bir daha bu sorunun şiddetini göz önünde bulundurur. Yazar şöyle der Dağlık Karabağ sorunu Ermenistan'ın komünist yöneticilerinin önceden iyi planladıkları konuşmalar fonunda başlamıştır. "Karabağ Hareketinin" liderleri milletlerin kendi kaderlerini belirleme ilkelerini o noktaya ulaştırdılar ki, artık bölücülük başladı". Dağlık Karabağ sorununda Ermenilerin her faaliyetini destekleyen Rusya Cumhurbaşkanı'nın uluslararası sorunlar danışmanı Galina Staravoytova'nın "Hatta Ermenistan olmasa bile Azerbaycan zaten Karabağ meselesinden dolayı sorunu olacaktır fikri"¹⁵ bu dönemde Azerbaycan'a karşı Rusya'nın yukarı dairelerinin tutumunu bir kez daha ortaya koyuyor. İşte bu yüzden Dağlık Karabağ sorununun icat eden "bilim adamları" bunun için on dokuzuncu yüzyılın başlarından tüm güçleri ile çalışırdılar. Rusya ve İran arasında giden savaşların bir sonucu olarak 1813 yılında Gülistan, 1828 Türkmənçay sözleşmelerine göre Azerbaycan toprakları ikiye bölündü. Bundan sonra Türkiye ve İran'dan büyük Ermeni kitlesi Azerbaycan toprağı olan Erivan, Karabağ, Nahçıvan ve diğer bölgelere aktarıldı. "Büyük Ermenistan" adlı düzenlenecek arazi "Küçük Asya'nın doğu bölümü, Ermenistan Cumhuriyeti, Nahçıvan, Dağlık Karabağ, Javakheti, Borçalı, Stavropol ve Krasnodarsk bölgesi, Rostov ve Astrahan vilayeti"¹⁶ hesabına "kurtarma" yapılacaktır. "Büyük Ermenistan" adlı bir araziye sahip olmak için Ermenilerin Azerbaycan Türkiye, Gürcistan hatta Rusya'nın arazilerine bile iddiaları oldukları halde sonuçta daha çok toprak, nüfus, kültürel kayıplara Azerbaycan maruz kaldı. Erme-

(12) Y.A. Pompeev, Krovaviy omut Karabaxa, s. 19.

(13) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy dnevnik, s. 90.

(14) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy dnevnik, s. 8.

(15) Y.A. Pompeev, Karabaxskiy Dnevnik, s. 16.

(16) V.A. Şnirelman, Voynı Pamyatı. Mifi, identičnost i politika v Zakafkaze, Moskva, 2003, s. 48.

nilerin toprak talebi olmadığı tek komşu devlet İran idi. Şimdi de bu böyle olarak kalıyor.

Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili görüşlerini bildiren yazarlarından biri V.A. Şnirelman Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde yaşanan çatışmalara değinmiştir. Yazarın “Hafızaların Savaşı: Kafkasya’da Mitler, Benzerlik ve Politika”¹⁷ adlı kitabı 592 sayfadan oluşmakta 2003 yılında Moskova’da “Akademkinik” yayınlarından yayımlanmıştır. Kitapta Ermenistan-Azerbaycan sorunu I bölümde verilmiştir.

Bu bölümün içinde de 15 fasıl var. V.A. Şnirelman’ın bu bölümlerde verdiği bilgiler Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığında daha çok Ermenilerin uydurma “eski” tarihi ile ilgilidir. Kullandığı kaynakların büyük çoğunluğunun yazarları Ermenilerdir. Yazar Ermenilerin milliyetçilik ve terör bayrağı altında Azerbaycan ve Türkiye’ye yönelik yaptıkları her türlü etkinliğe doğrudan doğruya destekler. Ermeniler SSCB’de tek halk idi ki, 1946 yılından sonra ilk kez onlara diaspora kurmaya izin veriliyordu. Ermeni milliyetçiliğinin amaç ve gayesinin analizini yapan Suny ve Bennigsene dayanarak V.A. Şnirelman yazıyor: “SSCB’de diğer yerel milliyetçilikten Ermeni milliyetçiliğini farklı kılan başlıca özellik onun Ruslara yok Türklere karşı yönelmesidir”.

Ermenilerde Türklere yönelik ırkçılık temelinde böyle tutumun olmasını Ermenilerin kendileri de doğruluyor. Örneğin 1985 yılında Ermenistan Üniversitesinin parti komitesinin sekreteri Ermenistan patriotizminin, Rusya’ya yönelik sevgi, Türklere yönelik nefretten oluştuğunu bildiriyor¹⁸.

Rusya ve Ermenileri birbirine yaklaştıran nedenlerden biri de yukarıdaki söylediğimiz olgudur. 1963 yılında SSCB birinci sekreteri Kruşovun adresine Karabağ’da yaşayan Ermeniler tarafından 2500 imza toplandı. Dilekçe Ermenistan’a bağlanmak için değişik bahane ve şikâyetlerden ibaretti. V.A. Şnirelman yazıyor ki dilekçe cevapsız kaldı. Fakat Yuri Pompeevin “Karabakskiy Dnevnik” ve

“Karabağ Kan Girdabında” adlı kitaplarında V.A. Şnirelman açıklamadığı dilekçeye cevap hakkında yukarıda bilgi verilmiştir. Şnirelman sadece Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycanlılar ile ilgili olumsuz görüşleri ile kalmamış bütün Azerbaycan’ın tarihi ile ilgili gayri tarafsız, gerçek dışı, nefret dolu yaklaşımı onun bu sorunu ne ölçüde doğru analiz etmesine görsel kanıttır.

Galina Starovoytova 1970-80 yıllarında Abhazya ve Dağlık Karabağ’da milletlerarası etno-psikoloji ile uğraşmıştır. 1989 yılında Ermenistan taraftan SSCB Halk Temsilcileri kurultayına adaylığı verilmiş. 1991-1992 yıllarında Rusya Cumhurbaşkanı’nın halklar arasında konularda danışmanı olmuştur. O Dağlık Karabağ sorununda Ermenileri destekleyen bu ihtilafta Ermenilerin başarı kazanmasının savunulardan biri olmuştur. Yazar Ermenilerin Dağlık Karabağ’da yerleşim tarihini şöyle anlatıyor. “Tarihin eski ve orta yüzyıllarına baktığımızda Ermenilerin bu topraklarda üstünlüğü binyıllardan da öncesine dayanıyor”. Güya “Türkler burada devletlerini Ermeni çoğunluğunun üzerinde Karabağ Hanlığı biçiminde oluşturdu. Bu hanlık da 1813 yılında Rusya İmparatorluğu’nun bünyesine katıldı”¹⁹. Azerbaycan’ın binyıllar boyu mevcut olan devlet geleneklerine şüphe duyan yazar 1813 yıl olaylarından bilinçlidir. 1828 yılında Nahçıvan, Erivan ve Karabağ ve diğer bölgelerimize aktarılan Ermenilerin tarihinden haberdardır. Çünkü onların bu bölgelere aktarılması hakkında bilgileri Rus yazarlarının kendileri vermiştir. Bu (N.N. Şavrovun “Novaya uqroza russkomu delu v Zakavkaze, S. Qlinkanın, Opisanie pereseleniya armyan Azerbaydjanskix predeli Rossii, Baku, “Bilim”, 1990, s. 81). V.L.Veliçko, Kavqaz, Russkoe delo i mejduplemennie voprosi, “Bilim”, 1990; Qavkazskiy Takvim Rossiyskoy imperii 1897, JIXIII - Elizavetskaya guberniya, SPb, 1904., s. 3.v) kay-

(17) V.A. Şnirelman, a.g.e.

(18) V.A. Şnirelman, a.g.e., s. 46-47.

(19) Galina Starovoytova, Natsionalniye samoopredelenie :Padxod i izuçeniye sluçayev nepredstovlenim narodam. http://www.starovoytova.ru/rus/texts/06/books/nas_samoopr/04.htm

naklarda olan olgulara göz attığımızda Ermenilerin Azerbaycan topraklarına gelme halk olduğu ispatlanmış buluyor. Galina S. birçok Rus ve Ermeni yazarlar gibi Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmak nedenini Ermenilerin kendileri tarafından uydurulmuş marjinalleşme ve diğer haklarının ihlal edilmesinde görüyor. Fakat yapılan araştırmalara göre Dağlık Karabağ'da nüfusun, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı sadece Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile hatta diğer eski Sovyet cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında kat kat yüksektir. Ermenilerin Dağlık Karabağ'daki konuşma tavrı ve itirazları Rusya'nın Moskova ve diğer büyük şehirlerinin aydınları tarafından destekleniyordu. Ermenistan'da ve Dağlık Karabağ'da tüm anti Azerbaycan ve anti Türk konuşmalar Ruslar tarafından büyük ilgiyle destekleniyordu. Ancak Azerbaycan'da toprak bütünlüğü ve demokratik özgürlük uğruna olan çıkışlar ise ikrah hissi ile karşılanıyordu. Sonunda yazar bu kanaate varır ki, "Dağlık Karabağ'da halkın kendi kaderini belirleme hakkı devletin toprak bütünlüğü prensipleri ile karşılaştırıldığında birinci olmalıdır. Bu ancak o anda oluyor ki, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ kendi iradeleri ile Dağlık Karabağ'a Azerbaycan'ın sınırları içinde kapsamlı toprak özerkliği vermesini kabul etsin"²⁰. Azerbaycan tarafı barış görüşmeleri sırasında kendi resmi tutumunu bu şekilde söyledi ki, Azerbaycan sınırları içinde Ermenileri yüksek özerklik verilmesi isteğini kabul eder. Ancak Ermenilerin bu sorunu vurgu yapmalarında bir amaç vardır. O da eski Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ'ı Ermenistan topraklarına birleştirmek isteğidir.

Rus filozofu, tarihçisi, sosyologu, din araştırmacı, politikacısı olan Dimitri Yefimoviç Furman Sovyet rejiminin dağılmasından sonra yeni oluşan devletlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve dini gelişimi ve yenilikleri hakkında kitap ve makaleler yazmıştır. Onun Azerbaycan ve Azerbaycanlılar hakkında yazdığı iftira ve önyargılı düşünceleri

ancak bir amaca yöneliktir. Uluslararası ve eski Sovyet mekânda Azerbaycan ve Türkler hakkında olumsuz imaj oluşturmaktır. Dimitri Furman'nın Karabağ olaylarına yaklaşımı Sumgayıt olaylarına ilişki bildirmekle başlar. Ermenilerin Azerbaycan'a saldırısı, Ermenistan'dan zorunlu aktarılan Azerbaycanlıların tacize uğraması, 1990 yılı 20 Ocak, 1992 yılı 26 Şubat da yaşanan Hocalı faciası ve sonraki facialarda birleşik Rus-Ermeni güçlerinin insanlık dışı saldırılarını önemli saymıyor. Yazar yeniden döneminde "Sumgayıt olaylarının o zamanki Sovyet yöneticilerinin hafızalarında derin iz bıraktığını diyor "Sovyet yöneticileri Sumgayıtta olan olayların Ermeniler tarafından önceden hazırlanmış plan temelinde baş vermesini bildiği halde neden şaşıyorlardı. O zaman Ermenistan'dan sınır dışı edilen, 20 Ocak'ta Rusların kendileri tarafından katledilen, yaralanan, Hocalı'da ve Dağlık Karabağ'da tecavüz sonucu katledilen ve yaralanan binlerce masum insanların kaderi Rus yazarlarda nedenilgisizlik ve umursamazlık oluşturur. Yazar Ermeniler tarafından oluşturulan Dağlık Karabağ sorununun kökleri ve nedenleri hakkında tutuma değinmek yerine gerçeğe sığmayan Türk ve Müslümanlara karşı olan kini yeterince kendi görüşlerinde belirtti. Yazar şöyle belirtiyor "bir zamanlar Rus-Türk savaşı sırasında Hıristiyanların başına getirilenleri hatırlarsak o Sumgayıt olaylarında yapılanları anlamak zor pek de güç değil"²¹. Durumu zamanından şimdiye kadar tacizle uğraşan Rusya'nın politikası tüm devletlere bellidir.

Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununa değinen yazarlarından biri de ünlü Rus diplomatı M.V. Mayorovdur. 2007'de Moskova'da yayımlanmış "Barış Güçleri" isimli 3 bölüm, 160 sayfadan oluşan bu kitapta M. Mayorov eski Sovyet ülkelerinde çatışma ocaklarından bahsetmiştir. Yazar Rusya'nın diğer devletlerden farklı olarak Minsk Grubu'nun kurulmasına kadar hem

(20) Galina Staravoytova, a.g.m.

(21) F.Y.Dimitri, Azerbaydjan i Rossiya. / http://old.sakharov-center.ru/publications/azrus/az_001.htm

bağımsız, hem de BDT ile birlikte Dağlık Karabağ sorununun çözümü için aracılık etmesinden bahsediyor²². AGİT Minsk grubunun Dağlık Karabağ sorununun çözümü yolunda faaliyetlerine ilişkin M.V. Mayorovun yazmış olduğu “Barış Güçleri” kitabında araştırılan soruna az da olsa değinildi. M.V. Mayorovun Minsk grubunun etkinliği ile ilgili görüşlerine baktığımızda eş-başkan devletler içinde daha çok Rusya’nın etkinliğini ön plana çıkardığını görmek mümkündür. Bu konuda Mayorov yazıyor: Rusya diğer eş-başkan ülkelerle kıyaslandığında, Minsk grubunun ortaya çıkmasına dek ister bağımsız, isterse de BDT in diğer devletlerinden ilk olarak münakaşada aracılığı daha hızlı kabul etmişti. Yazar Ermenistan-Azerbaycan arasında ateşkesin kesiminde Rusya’nın önemini değerlendirir. Mayorov şöyle belirtiyor, “BDT ve AGİT hattı ile birçok devlet yöneticileri ve diplomatlar işte Rusya’nın girişimciliği sonucunda bu amaç için öne sürülmüştü”²³. Dağlık Karabağ sorununun çözümünde taraflara sunulan (“paket”, “aşamalı” ve “ortak devlet”) seçenekler Mayorovun kitabında yer almıştı. Lakin bu tekliflerin kabul edilmemesinde Ermenistan’ın uzlaşmaz konumda olmasına yazar duyarsız yanaşmıştı. Onu da belirtmek gerekir ki sözde, arabulucu ve mediatör isteklerine rağmen birçok devletlerin Ermenistan’a yaptırım uygulama güçleri kendi işlevini yitirmiştir.

Yazarın 90’lı yıllarda siyasi figürlerden olan Bakan E.M. Primakovun sorunun çözümü için dediği cümlesi Rusya tarafından büyük teklif olarak değerlendiriyor. Primakovun sözlerine göre “1996 yılında Smolenskide doğan karmaşık proje,” yani paket seçeneği ile aşamalı çözüm önerisi çatışma ile yüklenmiş her 3 tarafı barışa çekmek etme sürüklemek niteliği taşıyordu. Yazar belirtiyor, aşamalı çözümü sırasında çatışma taraflarının anlaşmaya gelmemesi böyle bir gerçeği sergiledi ki, “tekne diplomasisi” kendini yok etti²⁴. Yazar arabulucu tarafların öneriler planının, genellikle büyük devletlerin aracılık rolünün

sekteye uğradığını şöyle ifade etmektedir. Moskova’da Washington ve Paris’te olduğu gibi genel bir fikre gelmişlerdi ki, çatışma taraflarının kendi aralarında doğrudan görüşmelere başlasınlar, bu durumda elde edilen başarılar veya yenilgiler, görüşmeler sürecinin uzamasının sorumluluğu tarafların üzerine düşüyor. Bu durumda eş-başkanların görevi taraflar arasında tarafsız konumda rol almalarıdır. Eğer büyük devletler Dağlık Karabağ sorununun çözümüne çıkarları kendi devlet hırslarından zayıf olsaydı onlar bu adımı atmazdılar. Yazar 1999 yılında B.N. Yeltsin’in bu konuda önerilerini Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı L.V. Draçevskinin aracı ile H.A. Aliyeva iletildiğini kaydetti. Mayorov bundan sonra taraflar arasında Rusya’nın inisiyatifi ile seri devam eden önemli dönüşü olmayan görüşmeler sürecinde Rusya’nın verimsiz arabuluculuğunu ön plana çıkartıyor. Yazar AGİT Minsk çerçevesinde 2004 yılına kadar giden görüşmeler sürecini basit şekilde aydınlatmıştır. O sonunda bu kanaate gelmişti: “Mevcut çalışmanın yazarı uluslararası barış kurumların gücüne daha fazla dikkat vermenin anlamsız olduğu görüşlerine göre kendi meslektaşlar ile aynı fikirdedir”. AGİT 1992 yılından Karabağ sorununun düzenlenmesi ile ilgileniyor. Fakat buna rağmen yazarın geldiği kanaate göre, örgütün gördüğü tek iş taraflar arasında Rusya’nın aracılığı sonucunda ateşkesin sağlanması idi.

A.V. Şişovun 11 bölümden oluşan 448 sayfalık “Kafkasya üzerinde İki kafalı kartal 1804-2008 yıllarında”²⁵ adlı kitabında Rusya’nın Kafkasya’da egemen devlete dönüşmesinden bahs ediliyor. Yazar Gorbaçov’un önderliğinde Sovyet yönetiminin bu çatışmaya ilişkisinde tutarsız politikasını ve Moskova’nın taraflardan herhangi birini desteklemesinde eleştiride bulunmuştur. Askeri tarihle uğraşan A. Şişovun Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili görüşlerinde hassas olmayan

(22) M.V. Mayorov, *Mirotvortsi*, Moskva, 2007.

(23) M.V. Mayorov, a.g.e., s. 73.

(24) M.V. Mayorov, a.g.e., s. 75.

(25) A.V. Şişov, *Dvuqlaviy oryol nad Kafkazom 1804-2008*, q q., Moskva, 2009.

doğruluğu, tahrife yol vermesi onun bu çatışmaya ciddiyetsizliğinden kaynaklanmaktadır. Onun görüşlerine göre, Güney Kafkasya müttefik cumhuriyetlerin kurulması sırasında yasaya ve nizamnamelere göre Dağlık Karabağ Sovyet Ermenistan'ına eklenmiştir. Savaşta Azerbaycan'ın daha çok kayıp veren taraf olmasına rağmen A.Şişov daha çok Ermenilerin kaybindan konuşuyor. Hocalı'da işlenen facianın adını bile çekmiyor. Yazar şöyle diyor: "1992 yılında Azerbaycan askeri kuvvetlerine karşı Ermeniler başarılı askeri operasyonlara başladı. Şubat sonunda Dağlık Karabağ'da Azerilerin daha çoğunlukta olduğu ikinci büyük kenti Hocalı ele geçirildi"²⁶.

Tarihçi, uluslararası hukuk uzmanı S.İ. Çerniyavskinin 3 bölümden oluşan, 352 sayfalık "Azerbaycan'ın Yeni Yolu"²⁷ adlı kitabında 1988-2002 yılları Azerbaycan'ın siyasi ve ekonomik tarihi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Kitapta Ermenistan - Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununa geniş yer verilmiştir.

Yazar sorunun gelişmeleri hakkında bilgi vermek istemesine rağmen Sovyet ideolojisinin basmakalıplarından özgür olamamıştı. Bunu aşağıdaki söylenenler doğrulaya bilir. Sovyetler Birliği'nde bir fikir şekillenmişti ki, "bizdeki milli zemindeki sorunlar toptan çözülmüş". Yazar belirtiyor ki, ancak yeniden yapılanma döneminde tutuşan halen devam eden Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu bu dönemi altüst etdi. Kafkas kavgaları arasında Karabağ sorunu stratejik ve umum bölgesel özelliğine göre seçilir. 1990'lı yılların sonunda Dağlık Karabağ'daki askeri çatışma Kafkasya ve onun etrafında birbirine karşı duran devletler gruplarının oluşmasına neden oldu. Çatışma Avrasya'nın yeni politikasında öncül rol oynuyordu ki, bu da Orta Doğu'da ve Kafkasya'da büyümekte olan bölgesel güvenliği için tehdit kaynağı idi. Her bir sade vatandaş sömürge ve emperyal kuralları altında kendi özgürlük ve bağımsızlığının kaybedilmesinin çok tehlikeli ve küçük düşürücü bir durum olduğunu bilir.

Fakat bunarağmen çoğu Rus yazarları buna farklı yaklaşmışlar. S.İ. Çerniyavski şöyle diyor, ihtilaf tarafları başlarına açılan her türlü felaketlere göre Rusya'nın "emperyalist entrikalarını" suçluyorlardı. Yazar ister Sovyetler zamanında gerekse bağımsızlığa göre Rusya'ya "borçlu" olmalarını ısrarla belirtiyor. O "Azerileri Fars ve Türkler tarafından ortaya çıkabilecek katliamlardan Rusya'nın kurtardığını vurgular"²⁸. Azerbaycan XVIII. yüzyıldan Rusya İmparatorluğu'nun işgalci politikasından muzdarip olmuş. SSRİ'nin varlığı sırasında Azerbaycan'ın başına açılan felaket ve katliamları doğrulayan binlerce olgular var. O zaman ortaya şöyle bir soru çıkıyor. Rusya özü kimi kimden korumuş? Kitabın ilerleyen sayfalarında gerçekler karşısında söz bulamayan yazar doğrudan doğruya Rusya'nın yardımıyla Türkiye ve İran'dan buraya aktarılan Ermeniler hakkında bilgi verir.

Rusya tarihi literatüründe ve basınında milliyeti Ermeni olan fakat Rusça yazılmış kitap ve makaleler de fazladır. Bunların arasında olan L. Barsegyan, A. Griqoryan, P. Atayan, G. Petrosyan, S. Karapetyan, Arsen Melik-Şahnazarov ve b. kendi kitap ve makalelerinde Azerbaycan'ın tarihi, tarihi-coğrafi arazisi, Azerbaycanlıların etnik içeriği ve kültürü hakkında gayri ciddi, bilim dışı, asıl Ermeni meşrebine sahip ifadelerle dolu yayınlar yayımlatıyorlar.

Arsenik Melik-Şahnazarovun "Dağlık Karabağ: Yalanlara Karşı Olgular" denilen kitabı Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununa, Karabağ savaşına adayıp. Erivan'da ve Dağlık Karabağ'da süreçlerin görüp dururken yaşananların asıl sebebini, içeriğini gizlemeye çalışan yazarın kendisi de şaşırıp, kendi yazdıklarını gerçek sayarak, olgu olarak adlandırmış. Şahnazarov Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde yaptıklarının üstünden sessizlikle geçerek tüm yaşananların olumsuz tarafında

(26) A.V. Şişov, a.g.e., s. 9.

(27) S.İ. Çerniyavski, Noviy put Azerbaidjana, Moskva, 2002.

(28) S.İ. Çerniyavski, a.g.e., s. 11.

Azerileri, olumlu tarafında ise “kendini savunan” Ermenileri görüyor. Yazar kitabının ilk sayfasında yazıyor: “Bu kitabı okuyanlara onun Azerbaycan aleyhine olduğunu düşünmelerini istemiyorum. Kitap böyle değildir. Ben düşünüyorum ki, Azerbaycan halkı kendisinin şovenist, milliyetçi yöneticilerinin kurbanı oldu²⁹. “Ermeni meşrebine vâkıf olmayanlar bu fikrin akıllıca demenin üzerinde düşünebilir. Aslında şovnistlik de, radikal milliyetçilik de, separatçılık da, terör de, işgalcilik de Ermenilikle paralellik oluşturuyor. Maalesef, yukarıda isimlerini saydığımız kitapta bu dediklerimiz hakkında hiçbir itirafa rastlamadık. Moskovda yayınlanan “Armyskiy Vestnik” dergisinin özel sayısında şöyle deniyor ki, Jozef Hıncak adlı bir kişinin babası bu savaşı daha çok Hıristiyanlığa karşı dönüşmüş psikolojik savaş düşünüyor³⁰. Yalnız Müslümanlar arasında değil, hatta Hıristiyanlar arasında kendi sinsi politikasını yürüten bu Grigoryanlar Hıristiyan dünyasından destek, yardım isteyerek böyle hilelere de başvurulmaktadır. Ermeni siyasetçileri ve araştırmacıları Azerbaycan Dağlık Karabağ bölgesi ve çevresinde bulunan arazilerini işgal etmelerinde haklı olduklarını kanıtlamak için dini “silahlarını” da işe düşürüyorlar. Bunun sonucunda Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun çözümü sırasında Azerbaycan’ın haklı işi çok durumlarda inkâr ediyor, haklı talepleri duyulmuyor, Ermenilerin yaptıklarına göz yumulur.

2010 yılında Moskova’da S. Kurginyanın “Güncel Arşiv”. 1988-1993 Yılların Çalışmaları “adlı kitabı³¹ yayımlandı. Sergei Kurginyan Kafkasya sorununu siyasi tipine göre İsrail-Arap ve Kıbrıs olayları ile aynı safda tutuyor. Daha sonra yazar şöyle diyor: “Ülkenin geleneksel İslam bölgelerinde ayrıca Volga boyunca anti güçlerin Türkçülük bayrağı altında görülen entegrasyonu felakete yol açabilir”³².

2009’da Polonya’da Petr Kvyatkeviçin yazarlığı ile 377 sayfalık “Azerbaycan: Cumhuriyetin Doğması”³³ adlı kitap yayınlan-

dı. 13 bölüm ve eklerden oluşan bu kitapta gerçek olgulara sık sık rastlamak mümkündür. Burada yazar Azerbaycan’ın milattan önceki tarihinden başlayarak bilgi verse de bize onun Dağlık Karabağ sorunu hakkında görüşleri esas olduğundan onu tahlil etmeye çalışacağım. Yazar Dağlık Karabağ sorununu yaratan Ermenilerin bu arazilere iddialarının hala Kafkasya’da Sovyet hükümetinin kurulması zamanından başladığını kaydetti belirter.1923 yılı DKÖV’nin (Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi) kurulmasından sonraki süreçte yıllar geçtikçe Ermenilerin merkeze yönelen uygulamaları ve talepleri çoğalıyordu. Çoğu zaman istenen cevap alınmasa bile “Ermeniler hiçbir zaman boş oturmuyorlardı”. Ermenistan’da etnik temizlik çalışmalarına başlayan Ermeni yöneticileri ancak Ermeniler için “vatan” fantazesinin Ermenistan SSCB’nin sınırlarını aşabilen düzeyde olmasına rağmen destekliyorlardı. Yazara göre Ermenilerin tüm birleşik güçlerini devletin yapılanmasına yöneltmişler ki, bunu da tam anlamıyla vahşice gerçekleştiriyorlardı. Onlar ancak ve ancak Ermeniler için “Vatan” hayali uğruna tüm tecavüz ve provokasyonlara hazır dılar³⁴. 1980’li yılların sonlarından DKÖV’de siyasi durum gittikçe kontrolden çıkıyordu. Petr Kvyatkeviç şöyle belirtiyor, göz önüne alındığında, bölgede birçok sorumlu görevliler milliyetçi Ermeniler idi ki, onlar da bölgedeki bu duruma amaçlı şekilde ilgisiz ve duyarsız karşı olmaları çarpıcı değildi. 1988 yılı başından bölgede yasalara aykırı miting ve protestoların tam milliyetçi karakter alarak çoğalması yazarın görüşlerine bir delildir. Bölgede yapılan hukuki kuruluşlarının araştırması sonucu anlaşılmaktadır ki, yaşanan miting, konuşma ve gösterilerin hiçbirinde DKÖV’nin yerel sakinleri olan Azerilerin provokasyon karakterli çıkış ve teşebbüslerine rastlanmamıştır. Sovyetler ülkesinde Ermenilerin şovenist taleplerinin bu

(29) A.Melik-Şahnazarov, Haqorniy Karabax: fakti protiv lji, Moskva, 2009, s. 13.

(30) T.Q. Köçarli, Qarabağ: Yalan ve Haqiqat, Bakı, 1998, s. 67.

(31) S. Kurginyan, “Aktualniy arxiv”: Raboti 1988-1993 qodov, Moskva, 2010.

(32) S. Kurginyan, a.g.e., s .54

(33) Petr Kvyatkeviç, Azerbaydjan:Rojdehie Respubliki, Torun, 2009.

(34) Petr Kvyatkeviç, a.g.e., s. 39-40.

dereceye yükselmesinin ve hangi faktörden güç alması Sovyet Azerbaycan'ında rahatsız ediyor ve merak doğuruyordu.

Petr Kvyatkeviç şöyle yazar, Sovyet Başkanı Mihayıl Gorbaçov'un Birleşik Devletleri'ne ziyareti çerçevesinde eşi Raisa Maksimovna'nın uluslararası Ermeni örgütü olan "Daşnaksütün" partisinin temsilcileri ile görüşmesi hakkında Sovyet basını resmen bilgi yaymıştır. Dikkate alırsak, uluslararası alanda bu partinin talimatı ile yapılan tecavüz ve terörlerin sonucundan herkes bilgili. Bu görüşler hakkında Ermenistan SSC'de konuşulduğu bir zamanda Azerbaycan'da nüfusun büyük çoğunluğu olanlara inanamıyorlardı. Onların (Azerbaycanlıların) görüşleri Sovyet ilkelerine dayanan komünist düşüncelere dayanıyordu. Merkezi hükümetin Ermenilerin Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlamak hakkında taleplerine ret cevabı Ermenilerin bölgede asayiş daha da keskin hale getirmeleri için bahane oluşturdu. Ermenistan ve Dağlık Karabağ'da büyük yaygınlaşan siyasi durumu adeta Moskova görmüyordu. Petr Kvyatkeviç bu olayları şöyle tahlil ediyor; "Hiç kimse gösterileri engellemiyor, onları durdurup belgelerini denetlemiyordu. Bu SSCB tarihinde kontrolden çıkan ilk böyle olaylardan idi³⁵. "Yazar Azerbaycan'a karşı Ermenistan tarafından ilan edilmemiş savaş ve onun sonuçları, uluslararası kuruluşların savaşın çözüm yolunda verdikleri kararlar yer almıştır. XX. yüzyılın sonu dağılmak üzere olan SSCB'nin hâkim kuruluşlarda sorumlu olarak görevde çalışan memurlar olaylara dışarıdan denetimi doğrudan doğruya müdahaleden üstün tutuyorlardı. Yazar kitabın sonunda bu kanaate varır ki, bu dönem çok yoğun bir siyasi döneme denk geliyordu. Geçen yüzyılın 80'li yılların ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nin yaşadığı kriz sürekli olarak herkesi etkiliyordu. Bu yapının yasaları tüm siyasi, sosyal ve ekonomik âlemi olmuştur. M. Gorbaçovun sunduğu "saydamlık" ve "yeniden yapılanma" politikası ne hâkimiyet yöneticilerine karşı kitle arasında kayıp güveni nede, Komünist Parti düştüğü kaçınılmaz krizden kurtarma gücüne sahip değildi.

Bu durumda İttifak Cumhuriyetlerinin yerel halkları bu siyasi krizden kullanarak kendi ulusal özgürlüklerini ve devletlerini kurma şansı elde ettiler. Merkezkaç ve ayrılıkçı eğilimler kendini Kafkasya bölgesinde daha kabarıklık şeklinde dışa veriyordu. Bundan Ermeniler vahşi şekilde kullanmaya başladılar.

Bazı Rus araştırmacılar Karabağ sorunu bir zamanlar kendilerinin işgal ve ilhak ettikleri Çeçenistan sorunu ile özdeşleştiriyorlar. G.P. Trofimçuk "Azerbaycan'ı Keşfederek" adlı kitabında yazıyor: "Rusya'nın kendi Karabağ'ı var, Çeçenistan". Sonra bu sorunların farkını şöyle anlatıyor: "Fakat Çeçenistan Karabağ'dan onunla ayırt ediliyor ki, bu söz Ruslar için öyle de önemli değil. Çeçenistan Savaşı, sadece o insanları rahatsız ediyor ki, onların adresine Çeçenistan'dan tabut gelmiş. Diğerleri için ise savaş mevcut değil³⁶.

Aleksey Zverev "Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu (1988-1994) adlı makalesinde yazıyor ki, 1991 yılının ağustosundan itibaren Dağlık Karabağ sorununa ilişkin Rus politikası sonraki temel yönlerde doğru gelişmeye başladı: B.Yeltsin ve Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in 1991'ci yılın eylülünden arabuluculuğa girişimi ve daha sonra AGİK Minsk hattı çerçevesinde faaliyetleri, üçlü (ABD, Rusya, Türkiye) görüşmeler, büyükelçi ve bağımsız siyasetçiler karakterinde yapılan serbest misyon. Aleksey Zverev Azerbaycan'da yaşanan siyasi işlemlerin bir oyun olduğunu şöyle ifade ediyor: "Rus askeri güçlerinin çatışma bölgesinden çıkarılmasından sonra, kalan silahlar yeni organize olan devletler tarafından bölündüğü bir zaman diliminde Rusya buradaki askeri dengesini korumak için kendisinin Kafkasya bölgesine kenar oyuncularını (Türkiye ve İran) dâhil etmemek için girişimlere el attı"³⁷ Rusya daha sonra Güney Kafkasya'ya ekonomik ve politik sebeplerden meydana gelen büyük

(35) Petr Kvyatkeviç, a.g.e., s. 46.

(36) Q.P.Trofimçuk, AZI Otkrivaya Azerbaydjan, Moskva, 2006, s. 52.

(37) Aleksey Zverev, Etničeskie konfliktı na Kafkaze 1988-1994 q. // <http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/rus/contents.htm>

güçlerin (ABD ve Batı devletlerinin) siyasi saldırıları ile mücadele vermek zorunda olacaktır.

Dağlık Karabağ'da özerk Vilayetin oluşumu ile ilgili Dr. S.V. Vostrikov "Karabağ Krizi ve Rusya'nın Kafkasya Politikası" adlı makalesinde Ermenilerin Rus çarlarının yardımıyla Karabağ bölgesinde devlet kurma girişimlerinden, hanlıklar döneminde bu bölgede yaşayan Ermenilerin devlet kurmak uğruna yürüttükleri mücadeleden bahsediyor. Şöyle yorum yapıyor ki, Karabağ 200 yıl önce tarih boyunca tercih önünde kalıp, ya Türk-Fars zalimleri tarafından ezilmelidir, ya da manevi yakın olduğu, uygarlık ve kültürel ilişkide olduğu kuzey komşusunun (Rusya'nın) himayesini kabul etmeliydi³⁸. S.V. Vostrikov diğer kendi gibi düşüncede olanların dediklerini yapmakla birlikte önyargılı ve gerçek dışı fikirleri ile büyük okuyucu kitlesini yanıltmakta devam ediyor. O, XIX. yüzyılın başlarında Karabağ'ın Rusya'nın himayesini kabul etmesi ile yerli nüfusunun yaşamak şansı kazandığını söyler. Yerel nüfus ise Ermeniler olduğunu düşünür. Yazar DKÖV'nin varoluşunun tarihi zorunluluktan ileri geldiğini bildirir.

Rusya İmparatorluğu'ndan miras kalmış sömürgecilik niyetini unutamayan Rus tarihçi ve diplomatlarının büyük çoğunluğu yeni kurulan veya bağımsızlığını yeniden kazanmış cumhuriyetlerin demokratik gelişimini kabul etmek istemiyor, onların sıkıntılarını kullanarak aşağılamağa çalışırlar. Sovyetler döneminde oluşan bu şovenizm politikası halen sürdürülüyor.

Böylece, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu Rusya tarihçiliğinde kendi yansımaları esasen tek taraflı, yaklaşım şeklinde bulunmuştur. Azerbaycan gerçekleri tahریف edilmiş, Ermenistan'nın ise Azerbaycan'a karşı toprak iddiaları ve işgalleri gizlenmiştir. Dağlık Karabağ sorunu hakkında Rusya'da basılan kitap ve dergilerde yer alan makalelerin büyük çoğunluğunun yazarları Rus ve Ermenilerdi. İşte bu nedenle de yazılan eserlerin çoğu kasıtlı ve önyargılıdır. Birçok Rus

araştırmacıları araştırmaya ve büyük tetkike ihtiyaç olduğu halde, Ermeni kaynaklarından aldıkları bilgilere olguları eklemeyen olduğu gibi kitaplarında vermişlerdir. Amaç ise uluslararası sosyal fikri dikkatini dağıtmak ve Türk dünyasının bir parçası olan Azerbaycan hakkında dezenformasyon yaymaktır.

Kaynaklar

- Araşev A.Q., Naqorniy Karabax: Stanovleniye qosudarstviye i proses pereqovorov, Moskva, 2010.
- Çerniyavski S. İ., Noviy put Azerbaidjana, Moskva, 2002.
- Dimitri F.Y., Azerbaydjan i Rossiya. // http://old.sakharov-center.ru/publications/azrus/az_001.htm
- Kazimirov V.N., Mir Karabaxu, Moskva, 2009.
- Kurginyan S., "Aktualniy arxiv": Raboti 1988-1993 qodov, Moskva, 2010.
- Köçarli T.Q., Qarabağ: Yalan ve haqiqat, Bakı, 1998.
- Kvyatkeviç P., Azerbaydjan:Rojdenie Respubliki, Torun, 2009.
- Jukov D.A., Voynı na ruinax SSSR, Moskva, 2009.
- Markedonov.S.M., Turbulentnaya Evraziya, Moskva, 2010.
- Mayorov M.V. - Mirotvortsı. M., Mejdunarodnu otnoşeniya, 2007.
- Melik-Şahnazarov A., "Haqorniy Karabax: faktı protiv lji, Moskva, 2009.
- Pompeev Y.A., Krovaviy omut Karabaxa, Baku, 1992.
- Pompeev Y.A., Karabaxskiy dnevnik, Moskva, 2010.
- Staravoytova Galina, Natsionalniye samoopredelenie: Padxod i izuçeniye sluçayev nepredstovlennum narodam. http://www.starovoitova.ru/rus/texts/06/books/nas_samoopr/04.htm
- Şişov A. V., Dvuqlaviy oryol nad Kafkazom 1804-2008 qodı, Moskva, 2009.
- Şnirelman V.A., Voynı Pamyati. Mifi, identičnost i politika v Zakafkaze, Moskva, 2003.
- Trofimçuk Q.P., "AZI Otkrivaya Azerbaydjan", Moskva, 2006.
- Vostrikov S.V., Karabaxskiy krizis i politika Rossii na Kavkaze // Obşestvenniye nauki i sovremennost, 1999/№3, s.73-86
- Zverev A., Etničeskie konfliktı na Kavkaze 1988-1994 q. // <http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/rus/contents.htm>

(38) S.V. Vostrikov, Karabaxskiy krizis i politika Rossii na Kavkaze. // Obşestvenniye nauki i sovremennost, 1999/№3, s. 75.